

зміст цих обмежень; б) досягнення невідворотності дії закону щодо обмежень через акти застосування права при захисті порушених прав осіб у судах та впровадженні обмежень через дії інших правозастосовних органів; в) спрямованості на забезпечення здійснення суб'єктивного цивільного права з урахуванням прав інших уповноважених осіб та суспільних інтересів.

Список використаної літератури

1. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве / А. В. Малько. – М. : Юристъ, 2003. – 250 с.
 2. Камышанский В. П. Ограничения права собственности: гражданско-правовой анализ : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / В. П. Камышанский. – М. : РГБ, 2003. – 357 с.
 3. Эрн В. Ф. Христианское отношение к собственности / В. Ф. Эрн // Русская философия собственности VIII–XX вв. / сост. : К. Юсупов, И. Савкин. – СПб. : Ганза, 1993. – 512 с.
 4. Алексеев С. С. Собственность и социализм / С. С. Алексеев // Русская философия собственности VIII–XX вв. ; сост. К. Юсупов, И. Савкин. – СПб. : Ганза, 1993. – 548 с.
 5. Донченко О. П. Методологічна функція категорії свободи в праві / О. П. Донченко // Пробл. філософії права. – К. ; Чернівці : Рута, 2003. – Т. I. – С. 155–158.
 6. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 Цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право / Є. О. Мічурін. – К., 2009. – 464 с.
- Стаття надійшла до редакції 13.03.2011 р.

E. Michurin

SUBSTANTIVE PROVISIONS OF CONCEPTION OF LIMITATIONS OF PROPERTY RIGHTS FOR PHYSICAL PERSONS

The personal touches and legal nature of property rights for physical persons, .основные conceptions of such limitations, are analysed in the article. An author pays a regard to theoretical underexploitation and absence of clear presentations in practice of about liminationn of property rights for physical persons, ignoring theoretical moments, at establishment of liminations, that results in the unproper legal adjustmentg.

УДК 347.92

Л. М. Ніколенко

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІНСТИТУТУ ПІДВІДОМЧОСТІ

Проаналізовані різні трактування інституту підвідомчості на сучасному етапі. Систематизовані точки зору вчених на природу підвідомчості. Подана характеристика співвідношення понять підвідомчості та підсудності.

Ключові слова: *підвідомчість, підсудність, господарський суд, господарське судочинство.*

Постановка проблеми. Аналіз правозастосовної практики органів, наділених повноваженнями з розгляду та вирішенню правових конфліктів в різних сферах суспільних відносин, показує, що однією з ключових проблем, які впливають на доступність та ефективність їх діяльності, є проблема визначення чіткого механізму

розгляду питань, які складають їх компетенцію. Слід підкреслити, що правова невизначеність в даній сфері викликає серйозні проблеми як в діяльності судів й інших юрисдикційних органів, так і в механізмі захисту суб'єктивних прав і законних інтересів громадян і організацій.

Інститут підвідомчості був досліджений такими вченими-юристами, як С. М. Пелевін, І. В. Полянчуков, П. М. Тимченко, М. Й. Штефан, які розглядали підвідомчість справ органам судової влади в аспекті розподілення вирішення юридичних справ та конфліктів не тільки між органами судової влади, а й між несудовими юрисдикційними органами. Інші вчені, такі як В. Е. Беляневич, Г. Д. Болотова, В. В. Комаров, Д. Х. Липницький, В. В. Хахулін, К. А. Чудиновських, В. В. Ярков підвідомчість справ господарським судам розглядали в аспекті ст. 124 Конституції України, тобто в аспекті розширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі. Визначення підвідомчості на теоретичному рівні суттєво ускладнилось при набранні чинності Кодексом адміністративного судочинства України та Цивільним процесуальним Кодексом України. Існування інститутів юрисдикції у зазначених процесуальних нормативних актах та підвідомчості у Господарському процесуальному Кодексі України, їх співвідношення не були предметом спеціальних наукових досліджень. Важливою дана проблема є також і в аспекті дотримання українською державою міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав і свобод людини. Саме це стосується організації правосуддя в галузі цивільної, господарської та адміністративної юрисдикції. Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод зобов'язала держав-учасників гарантувати доступність правосуддя (ст. 6) і ефективність засобів правового захисту (ст. 13) [1]. У контексті рішень Європейського Суду з прав людини ситуація, коли особа, чії права порушені, не може визначити компетентний суд або інший компетентний орган, куди вона може направити відповідну заяву, визнається порушенням ст. 13 Конвенції. Проблема вибору належного суду і визначення судової компетенції при реалізації права на доступ до суду і забезпечення права на ефективний правовий захист набуває особливого значення у період здійснюваної судової реформи.

Все це обумовлює актуальність та необхідність продовження дослідження такого інституту українського права, як підвідомчість.

Метою дослідження є визначення сутності підвідомчості у господарському судочинстві, порівняльна характеристика інституту підвідомчості.

Викладення основного матеріалу. Інститут підвідомчості вперше був законодавчо визначений в минулому столітті в процесуальних кодексах УРСР, регулюючих цивільне судочинство. Саме цивілісти-процесуалісти здійснили найбільший внесок до вивчення теорії підвідомчості.

Значення інституту підвідомчості достатнє повно в середині 1970 р. минулого століття охарактеризував Ю. К. Осипов. Він зазначав, що об'єктивна необхідність існування інституту підвідомчості полягає в тому, що в будь-якій державі складається система органів, наділених правом вирішувати юридичні справи, і, як наслідок, виникає потреба в розмежуванні їх компетенції. Саме цю функцію і виконує інститут підвідомчості [2]. Такий інститут в правовому регулюванні суспільних відносин грає роль розподільного механізму, за допомогою якого держава вирішує юридичні справи відповідно до характеру тих суспільних відносин, з яких ці справи виникають. Дія цього механізму забезпечується шляхом вказівки в законі на певні критерії, залежно від яких конкретні справи вирішуються вказаними в законі органами.

Дискусійним в науці процесуального права є питання про характеристику правового змісту підвідомчості, її сутність. На сьогоднішній день можна виділити декілька основних точок зору з даного питання. Підвідомчість розуміється: як

предметна компетенція правозастосовчих органів з розгляду та вирішення спорів про право й інших правових питань [3]; як юрисдикція державних органів і органів громадськості в галузі розгляду і вирішення конфліктів [4]; як властивість справи, через яку їх розгляд і вирішення віднесені законом до ведення певного юрисдикційного органу [5]; як коло справ (про право і інших правових питань), вирішення яких віднесено законом до компетенції певного юрисдикційного органу [6]; як належність спорів про право, що потребують державно-владного вирішення, й інших матеріально-правових вимог до ведення різних юрисдикційних органів [7]. Не маючи можливості в рамках цієї статті надати розгорнену характеристику кожній з них, обмежимося загальними коментарями.

У правовій літературі під компетенцією розуміють сукупність прав і обов'язків конкретного органу держави, покладених на нього для реалізації певних завдань і функцій [8]. Таким чином, компетенція – це властивість державного органу, що визначає обсяг його повноважень. Автори, які ототожнюють поняття підвідомчості й компетенції, вважають за необхідне ввести уточнююче формулювання підвідомчості як предметної компетенції, підкреслюючи тим самим, що мова йде тільки про ті повноваження, які пов'язані із здійсненням діяльності з розгляду і вирішення спорів про право й інших юридичних справ.

Потрібно погодитися з тими авторами, які розмежовують поняття предметної компетенції й підвідомчості. Як відзначав Ю.К. Осипов предметна компетенція і підвідомчість мають своїм завданням розмежування повноважень різних юрисдикційних органів залежно від предмету їх діяльності [6]. Проте у них є істотна відмінність: вони характеризують зв'язок між правомочністю суб'єкта і об'єктом правомочності декілька по-різному. Якщо предметна компетенція характеризує її з боку суб'єкта повноважень, то підвідомчість – з боку її об'єкту (того кола питань, який може бути предметом здійснення яким-небудь органом своїх повноважень). Але потрібно розуміти, що компетенція та підвідомчість є об'єктивно взаємозв'язаними категоріями, і лише разом можуть забезпечити ефективне вирішення поставленої задачі.

Викликає заперечення визначення підвідомчості як юрисдикції. У літературі існують самі різні визначення даної категорії. Узагальнивши існуючі точки зору, можна сформулювати наступне поняття юрисдикції – це сукупність наданих системі компетентних органів або посадових осіб (або конкретному органу або посадовій особі) повноважень на здійснення правозастосовуючої діяльності з вирішення правових питань з їх компетенції. Поняття компетенції та юрисдикції не тотожні, оскільки останнє за своїм змістом традиційно ширше. Однак, для предмету дослідження цієї статті важливо відзначити їх певну схожість: для компетенції та для юрисдикції ключовим елементом є така категорія, як «повноваження». Таким чином, характеристика, яка зазначена для співвідношення компетенції і підвідомчості, в цьому аспекті застосовна і для характеристики юрисдикції та підвідомчості.

Також невірним є і визначення підвідомчості як властивості справи. Підвідомчість справи і властивість справи – це різні поняття. Властивість справи визначається природою (характером) спірного матеріального правовідношення, нерозривно пов'язано з останнім, змінити яку законодавець не в змозі. Підвідомчість справи на відміну від його властивості – «величина змінна», оскільки підвідомчість однієї й тієї ж справи може мінятися залежно від зміни конкретних соціально-економічних й політико-правових умов існування суспільства і держави. Проте властивості справи і віднесення його до ведення того або іншого органу об'єктивно взаємозв'язані. У зв'язку з цим властивість справи потрібно розглядати як об'єктивний критерій визначення його підвідомчості. Саме даний критерій, як правило, є

визначальним відносно того органу, який через властиві йому якості краще за інших пристосований для вирішення даної конкретної справи. Окрім об'єктивного критерію визначення підвідомчості існують і суб'єктивні, не залежні від характеру справи: наприклад, потреби правозастосовуючий практики.

Що стосується визначення підвідомчості як кола справ, віднесених до компетенції певного юрисдикційного органу і як належності певних юридичних справ, що потребують державно-владного вирішення, до ведення різних юрисдикційних органів, то представляється, що між ними немає яких-небудь сутнісних суперечностей. При характеристиці підвідомчості ключовим елементом є таке поняття, як «коло спорів про право й інших правових питань». Тобто, основна увага при цьому підході ґрунтується саме на сукупності юридичних конфліктів, які потенційно вимагають реалізації владної компетенції з боку певного органу або посадової особи, тим самим обкреслюється сфера юрисдикційної діяльності суб'єкта публічної влади.

Заслугує на увагу трактування підвідомчості як належних спорів про право, які потребують державно-владного вирішення, й інших матеріально-правових вимог до ведення різних юрисдикційних органів. Представляється, що «коло спорів про право й інших правових питань» є хоча і центральним, але не єдиним елементом категорії «підвідомчість». Підвідомчість на сучасному етапі є не тільки механізмом розподілу юридичних справ, але і виступає як засіб захисту порушених прав і інтересів, – юридична справа повинна вирішуватися тим органом, в якому це буде здійснено найефективніше з погляду інтересів власника оспорюваного права. Отже, для реалізації таких завдань важливе значення має характеристика органу, що здійснює правозастосовуючу діяльність, а саме механізм його утворення, його правовий статус, система принципів на підставі яких здійснюється їх діяльність і т.д. Через це необхідним елементом підвідомчості є також певний зв'язок між юридичною справою і органом, до компетенції якого віднесено право на її вирішення.

Крім того, якщо визначати підвідомчість як «коло спорів про право й інші справи», то при такому трактуванні присутня певна внутрішня нелогічність. Річ у тому, що «коло юридичних справ» – це те, що розподіляє свого роду предмет підвідомчості. Ототожнювати категорію та її предмет невірно. Тим більше, що зв'язок юридичної справи і юрисдикційного органу як необхідний елемент підвідомчості тут відходить на другий план. Термін «належна» є якісною характеристикою сукупності юридичних конфліктів і відображає їх взаємозв'язок з органом, що вирішує такі конфлікти. Думається, що на сьогоднішній день саме таке трактування найповніше розкриває сутність підвідомчості як самостійної правовій категорії.

У сучасному законодавстві питання про трактування підвідомчості вирішене не однозначно. Це пов'язано з тим, що ні в правових актах УРСР, ні в чинних правових актах України немає легального її визначення. Наприклад, в ГПК України норми, регулюючі підвідомчість, включені у Розділ 3 разом з нормами, регулюючими питання підсудності, що є, з погляду наукової концепції найбільш коректнішим у порівнянні з іншими процесуальними кодексами. У ЦПК України норми підвідомчості включені у Розділ 2, який називається «Цивільна юрисдикція». Таким чином, якщо слідувати логіці законодавця, підвідомчість є елементом компетенції. Дана позиція, як було показано вище, є спірною.

В рамках даної теми необхідно також проаналізувати питання про співвідношення підвідомчості та підсудності. У науковій літературі деякі вчені ці поняття ототожнюють. Представляється, що для такого висновку немає підстав. Тим більше, що чинне законодавство визнає самостійне значення кожного з цих інститутів.

Треба зазначити, що підсудність у порівнянні з підвідомчістю є категорією з вузкою сферою застосування. Причому межі цієї сфери визначені нормами

Конституції України: ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в тому суді й тим суддею, до підсудності яких воно віднесено законом. Таким чином, якщо підвідомчість розмежує юрисдикційні повноваження різних зі своєї правової природи органів, то підсудність використовується виключно в рамках судової системи для визначення судового органу, уповноваженого вирішити правовий конфлікт. Виходить, що стосовно судової системи завдання, що стоять перед підсудністю, за своєю суттю співпадають із завданнями, що стоять перед підвідомчістю. Потрібно погодитися з тими авторами, які визначають підсудність як належну підвідомчим судам юридичну справу до ведення конкретного суду в рамках єдиної судової системи [9]. Проте є деякі істотні відмінності. Конституційною нормою на підсудність покладено завдання надати зацікавленій особі інформацію про те, в якій конкретно суд потрібно звертатися. Саме для цього, наприклад, в ГПК України і ЦПК України сформульовані правила родової й територіальної підсудності. Підвідомчість же як інститут вищого порядку здійснює тільки розподіл сфер юрисдикційної дії, не опускаючись на нижчий рівень індивідуалізації.

У науковій літературі деякими авторами, враховуючи положення, що всі справи зі спорів про захист прав, свобод та інтересів, що охороняються законом, можуть по заявам зацікавлених осіб розглядатися в судах, ставить під сумнів правильність використання інституту підвідомчості для розмежування предметів ведення різних систем судів, що входять в судову систему України. Пропонується для цієї мети використовувати інститут підсудності. Такої позиції, наприклад, дотримується В.М. Жуйков [10]. З даним підходом навряд чи можна погодитися з наступних міркувань.

Дійсно, одним з принципів організації судової системи України є її єдність. Але фактично це не так. Виходячи з аналізу сучасного законодавства, навряд чи можна розглядати суд в системі розділення властей узагальнено як єдиний орган судової влади (як, наприклад, це було за радянських часів). Можна сказати про існування в рамках судової системи автономних, організаційно самостійних і процесуально незалежних один від одного Конституційного суду України, а також підсистем судів загальної юрисдикції, адміністративних і господарських судів. У зв'язку з цим, а також ґрунтуючись на вказаній раніше характеристиці підсудності та підвідомчості, можна сказати, що тільки використовуючи обидва інститути у взаємозв'язку, можливо повно і ефективно розподілити сфери юрисдикційних повноважень між судами. У разі ж використання тільки інституту підсудності, доведеться істотно змінити трактування його змісту, що, по суті, приведе до створення нової правової конструкції загального характеру. Також це, приведе до істотної термінологічної плутанини, що негативно позначиться на правовому регулюванні організації судової влади.

У наукових дослідженнях також неоднозначно вирішено питання стосовно місця норм про підвідомчість в системі українського права. У більшості сучасних досліджень інститут підвідомчості цілком обґрунтовано розглядається як комплексний міжгалузевий інститут, який включає норми різної галузевої приналежності, регулюючі питання предметної компетенції юрисдикційних органів. Перш за все, це норми процесуальних галузей права. Треба підкреслити, що норми про підвідомчість містяться у всіх без виключення процесуальних галузях. Найбільшу полеміку викликає дана позиція щодо кримінально-процесуального права. Дійсно, стосовно кримінального процесу традиційно підвідомчість не розглядається. Але стверджувати, що дана галузь не містить норм про підвідомчість, тільки на цій підставі було б не вірно. Виходячи з Конституції України, що закріплює презумпцію невинності, а також положень чинного кримінально-процесуального законодавства, можна зробити висновок про наявність виняткової підвідомчості кримінальних справ судам.

Також норми про підвідомчість містяться в матеріальних галузях права. Норми про підвідомчість різних адміністративних органів містяться в актах адміністративного законодавства. У цьому сенсі представляється помилковою позиція авторів, які указують на те, що норми про підвідомчість є нормами тільки процесуального права.

На сьогоднішній день в науковій літературі існує і ширший підхід до суті підвідомчості. Ряд сучасних правознавців, що спеціалізуються в різних галузях права, розглядають призначення інституту підвідомчості глобальніше. Так, В. В. Ярков вказує, що в умовах побудови і здійснення системи державної влади на принципах розділення властей підвідомчість виконує роль робочого юридичного механізму, що дозволяє реалізувати положення Конституції України в державно-правовому будівництві, оскільки встановлює чіткі критерії розділення державної влади на три автономні гілки: законодавчу, виконавчу і судову [11]. Інші вчені відзначають, що для ефективної організації роботи органів законодавчої, виконавчої та судової влади значення має чітке визначення того, хто які справи оформляє, розглядає, виконує, тобто для кожного суб'єкта публічної влади об'єктивно необхідною умовою його діяльності є предмет ведення [12]. Отже, скрізь, де функціонує публічна влада, де діють її суб'єкти, повинні існувати підвідомчість, як категорія, що визначає предмети, об'єкти, на які розповсюджується влада суб'єкта. Підвідомчість виконує функцію правової форми розподілу праці зі здійснення владної діяльності. Навіть якщо сам термін «підвідомчість» не застосовується, то він має на увазі. Зокрема, в адміністративному праві використовуються синоніми поняття «підвідомчість»: «знаходиться у веденні» (міністерства, державного органу), «предмети ведення».

Таким чином, підвідомчість, відповідно до широкого підходу з її суті, виступає механізмом з розмежування предметів ведення будь-яких органів публічної влади, посадових осіб або громадських організацій відповідно виконуваним ними функціям, а не тільки тих, діяльність яких пов'язана з вирішенням різних юридичних конфліктів.

Подібний підхід до трактування підвідомчості має свою цінність. Грунтуючись на ньому, можна сказати, що, оскільки суб'єкти публічної влади діють у всіх сферах і галузях соціального життя, то норми про підвідомчість є у всіх галузях права як матеріальних, так і процесуальних. Це дає підстави говорити про необхідність комплексного підходу в регулюванні порядку визначення предмету ведення. Ефективне функціонування всієї системи публічних органів може бути забезпечено шляхом строгого узгодження норм різної галузевої приналежності, але регулюючих загальну сферу відносин – розмежування компетенції різних (зокрема юрисдикційних) органів. Такі норми повинні бути об'єднані загальними принципами, загальною основоположною ідеєю. Зміна предмету ведення у одного суб'єкта публічної влади не повинна відбуватися без відповідної одночасної зміни у іншого суб'єкта публічної влади. Взаємозв'язане правове регулювання дозволить мінімізувати (а в ідеалі – усунути) випадки виникнення спорів про компетенцію, а також ситуацію, коли особі відмовляється у захисті його прав із-за невідомості справ різним юрисдикційним органам. У цьому сенсі можна підтримати висловлену в науковій літературі ідею про доцільність ухвалення єдиного закону, який буде регулювати питання підвідомчості різних юридичних справ. Існування такого акту може забезпечити необхідну узгодженість існуючих норм, а також систематизувати діяльність законодавця з введення нових.

На закінчення хотілося б зазначити, що в цієї статті розглянуто лише деякі проблеми, пов'язані з сутністю інституту підвідомчості. Зокрема, залишилася за її рамками дискусійна проблема щодо аналізу підвідомчості як однієї з ключових передумов, яка безпосередньо впливає на реалізацію права на судовий захист.

Уявляється, що дана проблема заслуговує окремого дослідження через свою багатоаспектність.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини та основних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – №13. – С. 270–302.
2. Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел : учеб. пособие / Ю. К. Осипов. – Свердловск, 1973. – С. 6–7.
3. Козлов А. Ф. Суд первой инстанции как субъект советского гражданского процессуального права / А. Ф. Козлов. – Томск, 1983. – С. 55.
4. Побирченко И. Г. Хозяйственная юрисдикция (общее учение) / И. Г. Побирченко. – К. : РИО УВД УССР, 1973. – С. 74.
5. Штефан М. Й. Цивільний процес : підруч. для юрид. спец. вищих закладів освіти / М. Й. Штефан. – К. : Ін Юре, 1997. – С. 39.
6. Осипов Ю. К. Подведомственность юридических дел : дис. ... д-ра юрид. наук / Ю. К. Осипов. – Свердловск, 1974. – С. 43.
7. Лебедев М. Ю. Развитие института юрисдикции и его появление в третейском суде : дис. ... канд. юрид. наук / М. Ю. Лебедев. – Саратов, 2005. – С. 158.
8. Решетникова И.В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России / И. В. Решетникова, В. В. Ярков. – Екатеринбург : М. : Норма, 1999. – С. 73.
9. Жуйков В. М. Судебная защита прав граждан и юридических лиц / В. М. Жуйков. – М., 1997. – С. 89.
10. Решетникова И. В., Ярков В.В. Указ. соч. – С. 71.
11. Тимченко П. М. Проблеми судової підвідомчості : дис. ... канд. юрид. наук / П. М. Тимченко. – Харків, 2000. – С. 56.
12. Миргородський Д. Ю. Проблемні питання підвідомчості господарських спорів / Д. Ю. Миргородський // Адвокат. – 1998. – № 1. – С. 26–27.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.

L. Nikolenko

DETERMINATION OF ESSENCE OF INSTITUTE OF JURISDICTION

Different interpretations of institute of jurisdiction are analysed on the modern stage. The points of view of scientists are systematized on nature of jurisdiction.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.123

Б. В. Бабін

ПРОГРАМНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ООН

У статті розглянуті аспекти використання правових механізмів внутрішньосистемного програмного регулювання діяльності ООН. Розглянуті відповідні правові акти, інститути та механізми, досліджено форми програмного регулювання у системі ООН. Проаналізовано компетенцію підрозділів ООН у сфері програмного регулювання, висвітлено еволюцію відповідних механізмів.

Ключові слова: Організація Об'єднаних Націй, міжнародна програма, програмне правове регулювання, програмування діяльності, бюджет ООН.